

Марія ВОЙЦІЦЬКА

УДК 821.161.2-6.091.Франко

ЛИСТИ ОДАРКИ РОМАНОВОЇ ДО ІВАНА ФРАНКА

У статті досліджується життєвий та творчий шлях письменниці Одарки Романової. На підставі її листів до І. Франка, які збереглися у відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, простежено її творчі контакти з І.Франком, історію публікацій окремих її творів у «Літературно-науковому віснику». До статті додається публікація текстів листів з науковим апаратом.

Ключові слова ● Одарка Романова, «Пісні, думки і легенди», «Дзвінок», «Зоря», «Літературно-науковий вісник».

Іван Франко протягом усього свого життя виявляв інтерес до молодих письменників-початківців, чуйно й уважно плекав молоді таланти, допомагав їм у виробленні свого, оригінального стилю, власної творчої манери.

Серед безлічі імен, яких вивів і настановив на творчий шлях Іван Франко, ім'я однієї з жінок-письменниць і громадських діячок кінця XIX – початку XX ст. Одарки Володимирівни Романової – авторки багатьох ліричних віршів, оповідань, публіцистичних статей та творів для дітей. Дослідження співпраці Одарки Романової та Івана Франка проводилося на матеріалі листів письменниці до Івана Франка. Листи Одарки Романової до Івана Франка зберігаються у відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України у Києві. Предметом уваги науковців вони поки що не були.

Одарка Романова (псевдоніми Одарка, О. Романенко) народилася 18 березня 1853 року в селі Сальне Ніжинського повіту на Чернігівщині в інтелігентній родині, що дуже любила українські народні пісні. Її світогляд формувався під впливом добрих знайомих і друзів: Івана Франка, родини Косачів, Лисенків, Старицьких, Русових – людей, які стояли в перших рядах національного руху української інтелігенції і вбачали в просвіті, письменстві найкращий шлях до здійснення мети – відродження національної свідомості українського народу.

Писати вірші почала з 1887 року, публікувала в журналах «Зоря», «Літературно-науковий вісник», «Дзвінок», в альманахах «Акорди», «Багаття», «Українська

муза», «З-над хмар і долин», «Розвага», «Нова Рада», в періодичних виданнях «Рідний край», «Сяйво», «Молода Україна» та ін.

1894 року в Києві вийшла її збірка поезій «Пісні, думки, легенди», а на початку ХХ ст. – кілька маленьких книжок з оповіданнями для дітей («Івашко», «Чарівний пиріжок»). Готувала до публікації збірку творів, видання яких, на жаль, не відбулося, а самі твори загубилися, про що свідчить рукописний список-зміст майбутнього видання. Багато з творчого доробку письменниці зникло без сліду. Короткими були й біографічні довідки в літературно-художніх альманахах, де друкували її вірші.

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського серед матеріалів фонду Одарки Романової збереглися деякі цінні автографи та документи. Серед них зошит з віршами письменниці¹, спогади її доньки Марії Федорівни², автограф пісні Миколи Лисенка «Де ти?» на слова О. Романової³.

Завжди енергійною, життєрадісною згадує у своїх спогадах письменницю її донька Марія Федорівна⁴. Втім життя Одарки Володимирівни не було легким і веселим ні на його початку, ні наприкінці. Одарка була надзвичайно гарною, схожою на свою матір-красуню, всебічно обдарованою, мала красивий голос – навчалась у Московській консерваторії, де на той час викладали А. Рубінштейн і П. Чайковський, на неї чекала велика артистична кар'єра: розпочинала грати на сцені.

Був в Одарки також і хист художниці, пробувала малювати фарбами, що в неї гарно виходило. В один із скрутних періодів свого життя обшивала ляльок для крамниці – і тут виявила неабиякий хист: одягала їх у дивовижно гарне, фантастичне вбрання.

Під час Першої світової війни письменниця переїхала до Чернігова, де працювала біля поранених.

Останні роки життя Одарки Володимирівни були особливо складними: вона дуже бідувала, ходила на поденну роботу, щоб заробити на прожиття. Проте вона ніколи не скаржилася на долю, ніколи не почувала себе нещасною. Краса природи, музики, мистецтва давали їй втіху, радість життя.

Навесні 1922 року Одарка Романова захворіла на тиф, доглядаючи за жінкою, якій дала притулок у своїй хаті, від якого й померла 14 квітня того ж року.

Вірші Одарки Романової вирізняються оригінальністю її творчої манери, пов'язаної з особливостями світосприймання і образного мислення художниці, з усією системою її естетичних, філософських, релігійних, національно-громадських та інших поглядів. Звідси можна сказати про відчутний вплив Івана

---

¹ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. 122. Од. зб. 1.

² Там само. Од. зб. 3.

³ Там само. Од. зб. 14.

⁴ Там само. Од. зб. 3.

Франка на молоду поетесу, де він вказує, що справжні великі поети не повинні бути подібні одні на одних, головне в них те, що виходить з їх власної душі, з власного почуття. Саме так можна охарактеризувати творчість Одарки Романової.

Також великий вплив на спрямування творчості та формування індивідуального стилю письменниці мало захоплення народною поезією.

Уся її лірика своєю мелодійністю, щирістю почуттів, красою мови завдячує народній пісні. Вірші Одарки Романової подобалися Миколі Лисенкові, на її слова він написав кілька творів: вокальний «Де ти?» та фортепіанний «Пісня кохання», а романс «Нічка лукавая» і тепер приваблює своєю чарівністю, мрійливими настроями, переживаннями людини, чутливої до краси, схильної до філософської думки про сенс життя. Ця неповторна пейзажна мініатюра стала прекрасною пісенною перлиною. Вона назавжди увійшла до золотої музичної скарбниці українського народу.

Схвально відгукується про творчість Одарки Романової Іван Франко. Зокрема, у своїй праці «З останніх десятиліть XIX віку» він зазначає: «На полі поезії визначилися ще пані Василевська (Дніпрова Чайка) і Одарка Романова»⁵ [т. 41, с. 584].

У відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України зберігається три листи Одарки Романової до Івана Франка. Це було ділове листування.

Уже з першого листа, датованого 20. 04. 1895 р. можна побачити, що листування було взаємним: «Ваш лист одержала, хоч він був написаний по старому моєму адресу» (всі листи адресовані з Києва). Листи Івана Франка до Одарки Романової на сьогодні невідомі.

У цьому ж листі вона повідомляє І. Франкові, що послала свої поезії для публікації у два галицькі журнали «Дзвінок» і «Зоря», однак не знає, чи редакція взяла їх в роботу. Також вона надсилає І. Франкові свої віршовані твори – поетичну легенду і поезії «Химерна панна», «Квити». Саме ці дві поезії І. Франко надрукував у журналі ЛНВ 1900 р.

Другий лист Одарки Романової також повністю присвячений поетичним творам – він містить поезії «Іуда», «Незнайома Книга», «Блакитні очі», «Літня ніч», «Не герой». Усі вони побачили світ на сторінках того-таки ЛНВ 1900 р. – і поезії «Баркарола», і міні-цикл «Два малюнки з життя».

У третьому листі молода письменниця пропонує І. Франку до друку свої прозові твори, однак не зазначає, які саме (не повідомляє їх назви). На сторінках ЛНВ 1900 р. (т. 11, ч. I, с. 128–135, с. 135–141) надруковано у циклі «Із малюнків Одарки Романової» два її оповідання: «Баба Марина» і «Віковічна кріпачка»,

---

⁵ Тут і далі цитуємо за вид.: *Франко І.* Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Київ: Наукова думка, 1976–1986. У квадратних дужках після цитат перша цифра позначає відповідний том, друга – сторінку.

а 1902 р. (т. 19, ч. I, с. 37–70) побачило світ і величеське оповідання «Акула» (написане 1895 р. у Києві). У 1903 р. в ЛНВ помістили і казку О. Романової «Пан та чабан» (1903, т. 24, ч. I, с. 13–52).

Дати другого і третього листів можна встановити з тексту, оскільки вони містять прохання надрукувати її твори на сторінках «Літературно-наукового вісника», а це період 1898–1908 рр., коли Іван Франко був редактором часопису. Це видно також із листа Івана Франка до Михайла Грушевського, де він ділиться своїми планами щодо видання «Вісника»: «...не лякайтеся браку матеріалів. Маємо ще оповідання Наталки Полтавки і Липи [...], три оповідання Черемшини, кілька Крушельницького, обіцяє Одарка Романова». [т. 50, с. 139]. Тобто ці листи написані, мабуть, у 1900 – 1903 рр.

Співпраця І. Франка і О. Романової тривала і після 1903 р., зокрема в альманасі «Акорди», редактором і упорядником якого був І. Франко, поряд з такими відомими іменами як Олена Пчілка, Леся Українка, Агатангел Кримський, Осип Маковей, Сидір Воробкевич і інші, розміщено низку її поезій («Нічко лукавая», «Звуки в ночі», «Легенда», «Колись і тепер», «Сльози», «Сватання Мороза»).

В альманасі «З-над хмар і долин» (упорядник М. Вороний, Одеса, 1903) також є поезія Одарки Романової «На італіянський мотив».

В особистій бібліотеці Івана Франка (№ 1957)⁶ була і книжечка Одарки Романової (можливо подарована авторкою) «Черствий пирожок і сватання Мороза, казки» (Київ, 1895).

Усі листи Одарки Романової до Івана Франка друкуються вперше із дотриманням всіх особливостей оригінальної лексики і правопису. Підкреслення в тексті – авторські.

№ 1

20-го квітня 1895 р.

Вельмішановний пан!

Ваш лист одержала, хоч він був написан по старому моему адресу, але дійшов.

Спасиби, що не забули мене и мои невеличкі вірши. Я вже свои вирши послала до цензури у Петербург; вони не дозволяють писать без ъ и ы, а у Вас знов треба ихъ не писать. Осе мені так трудно – все думаю, щоб не помилиться. Будьте ласкави передивиться добре те що я посылаю, бо нароблю багато помилок. Писала я до «Зори»¹ до «Дзвінка»²: казала, що вони мого надрукували и чи не можно те, як небудь, переслати, але вони мени нічого не пышуть. Посылаю

---

⁶ Бібліотека Івана Франка: науковий опис. К., 2015. С. 366.

Вам: «Химерну панну»³, «Квіти»⁴ да одну легенду⁵ що я взяла зь Читьи Минеи. Маю 3 народни легенды, що я написала виршами, але вони дуже довги.

Коли небудь у другій раз я их перешлю. Ось мый адрес: Кієвъ Большая Жан-дармская ул. д. № 35-й.

Зъ великім поважанням остаюсь
О.Романова

Іл. ф. 3. № 1610. Арк. 73–75. Рукопис. Оригінал.

№ 2

Вісакоповажній пан редактор!

Посілаю Вам мої вірші: Іуда⁶, Незнаема Книга⁷, Блакітні очі⁸, Літня ніч⁹, Не герой¹⁰, Баркарола.

З поважанням Одарка Романова.

Адресь мій:

Кієвъ. Маріинско Благовищенская ул. д. № 115. Даріи Владиміровни Романовой.

Іл. ф. 3. № 1620. Арк. 139. Рукопис. Оригінал. Зворот листа списаний рукою Франка (мабуть, виписки з книг «Літературно-наукового вісника»)

№ 3

Два малюнки з житя.

І. Провінціальна актриса.

Актриса грати починає;
От зблідла, плуває, ковтає
Нікчемні сльози; чує сміх,
(сміяться, кажуть всі, не гріх)
Сижу, дивлюся і зітхаю.
Як би ж ви знали, що я знаю
Умовк би ваш нікчемний сміх!
Вона побралася з актьором,
То пак, з артистом. Сором, сором!
Талан високій зипсував;
Против его, поганім став, –

А він колись гримів, гримів!
Тепер, розхристаний сідїв
У п'яній, лютій наче біс
На жінку глянув із «куліс».

II. Молодій співака.

Оплески, гомін, квіти, квіти
Мов дощ посипались. Як діти
Кричать всі, рвуться до куліс.
Співака чує: «Браво! Bis!»
Палають очі, серце рветься
В якийсь чудовий, славний край.
Співці кажуть: «Знов співай!»
Він вийшов. Стихло все. Співає;
І в серці кожного лунає
Чудова пісня; він мовчить,
І сая вся гримить, гримить!
А дома жінка молодая
Не спить і жде – він добре знає.
Летить додому, от вийшов
На силу двері вні знайшов
Все наче чує: «Браво! Bis!»
Виходить жінка: «Що приніс»
«Приніс я славу». Він умову.
Вона неначе хижій вовк
Очима хитрими блиснула.
«Як би ти бачила та чула!...»
«А подарунків ні, нема?»
Вона сказала і сама
Між квітами шукає злата.
«Все квіти! На якого ката?»...
«Неволя, каторга, кайдани!
Піду туди, де люде п'яні,
І може там знайти мушу
Ще не скаліченцю душу,
Почую щиру, теплу річ!»
Він вийшов і гуляв всю ніч.

Одарка Романова.

Адрес: Київ, Кузнечная улица,
дом № 29 Дарьи Владиміровне Романовой.

Високоповажаний пан Доктор!

Опріч віршів я маю оповідання з інтелегентного життя. Як ви маєте місто у вашому журналі, то адпишіть мені незабаром. Я его зараз вишлю. З поважанням зостаюся Одарка Романова.

Іл. Ф. 3. № 1963. Рукопис. Оригінал.

Частина тексту після віршів перекреслена авторкою листа.

ПРИМІТКИ

- ¹ «Зоря» – літературний журнал, що виходив у Львові у 1880–1897 рр.
- ² «Дзвінок» – ілюстрований дитячий журнал, що виходив у Львові в 1890–1894 рр., з 1899 р. – орган Руського (згодом Українського) педагогічного товариства.
- ³ «Химерна панна» – поезія, надрукована у «Літературно-науковому віснику», 1900. Т. 12. Ч. I. С. 2–3.
- ⁴ «Квіти» – поезія, надрукована у «Літературно-науковому віснику», 1900. Т. 12. Ч. I. 3.І. С.3.
- ⁵ «Легенда»... – йдеться про поезію, надруковану у «Літературно-науковому віснику», 1900. Т. 12. Ч. I.: 3.І. С.3 – 4.
- ⁶ «Іуда» – поезія, надрукована в «Літературно-науковому віснику», 1899. Т. 8, Ч. I: 309. I. С. 220.
- ⁷ «Незнайома книга» – поезія, надрукована в «Літературно-науковому віснику», 1900. Т. 10. Ч. I: 244, I. С.244.
- ⁸ «Блакитні очі» – поезія, надрукована в «Літературно-науковому віснику», 1900. Т. 10. Ч. I: 244, I. С. 244–245.
- ⁹ «Літня ніч» – поезія, надрукована в «Літературно-науковому віснику», 1900. Т. 10. Ч. I: 245, I. С. 245.
- ¹⁰ «Не герой» – поезія, надрукована в «Літературно-науковому віснику», 1900. Т. 10. Ч. I: 244, I. С. 245.

Mariya VOYTSITSKA

ODARKA ROMANOVA'S LETTERS TO IVAN FRANKO

The article examines the life and creative path of the writer Odarka Romanova. On the basis of her letters to Ivan Franko, which were preserved in the archives of Ivan Franko in the department of manuscripts and textual studies of the Institute of Literature named after Taras Shevchenko, her creative contacts with Ivan Franko, the history of the publication of her individual works in the «Literaturno-naukovy visnyk» were traced. The article is accompanied by the publication of texts of letters with the scientific apparatus.

Key words: Odarka Romanova, «Songs, Thoughts and Legends», «Dzvinok», «Zorya», «Literary and Scientific Newspaper».